

UDK: 141(23)

Bibinor NORMURODOVA,
Toshkent Amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: normurodovabibinor@gmail.com

O'zMU professori H.Xudayqulov taqrizi asosida

TA'LIM JARAYONIDAGI DARSLARINI O'QITISHDA INTEGRATSIYALASHGAN DARSLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA FANLARARO ALOQADORLIKNI TA'MINLASH

Аннотация

Hozirgi kunda boshlang'ich maktab ta'limini integratsiya qilish haqida ko'p gapirilmoqda. Bu tushuncha kichik maktab o'quvchisi atrofidagi olamni bir butunligicha qabul qilish, uning uchun tabiatshunoslik, rustili, musiqa va boshqa o'quv fanlari nomi emas, balki atrofidagi olam obyektlarining tovushlar, ranglar, hajmlarning turli-tumanligining qiziqarliligi bilan harakterlanadi. Bolalarning tabiat va kundalik hayotdagi barcha narsalarning bog'liqligini ko'rishga o'rgatish kerakligini o'qituvchi sezadi, biladi. Shunday ekan, ta'lim integratsiyasi hozirgi zamon talabiga javob beradimi, uni qanday tashkil etish kerak kabi savollar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Kalit so'zlar: Obyekt, ta'lim tizimi, ta'lim poydevori, prinsip, reja, yangi tip, predmet, dialektik, modernizatsiyalash, element.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ СВОИХ УРОКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В настоящее время много говорят об интеграции начального образования. Это понятие характеризует восприятие окружающего мира младшим школьником в целом, для него характерно не название естествознания, простоты, музыки и других учебных дисциплин, а интересность разнообразия звуков, цветов, объемов предметов окружающего мира. Воспитатель замечает, знает, что детей нужно учить видеть связь между природой и всем в быту. Поэтому такие вопросы, как, отвечает ли интеграция образования современным требованиям, как ее организовать, приобретают все большую актуальность.

Ключевые слова: Объект, система образования, основа образования, принцип, план, новый тип, предмет, диалектика, модернизация, элемент.

IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF INTEGRATED CLASSES AND ENSURING INTERDISCIPLINARY ENGAGEMENT IN TEACHING THEIR LESSONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotation

Currently, there is a lot of talk about the integration of primary education. This concept characterizes the perception of the surrounding world by a younger student as a whole. It is characterized not by the name of natural science, simplicity, music and other academic disciplines, but by the interesting variety of sounds, colors, and volumes of objects in the surrounding world. The educator notices and knows that children need to be taught to see the connection between nature and everything in everyday life. Therefore, the question of whether educational integration meets modern requirements and how to organize it is becoming more and more urgent.

Key words: Object, education system, basis of education, principle, plan, new type, subject, dialectic, modernization, element.

Kirish. Ta'lim asosida jamiyat rivojlanishining obyektiv ehtiyojlari birinchi o'rinda turadi. Ta'lim insonning mehnat olamiga samaraliroq kirishini, jamiyat hayotiga qo'shilishini ta'minlaydi. Mustaqillikka erishib, erkin bozor munosabatlari asosida demokratik huquqiy davlat sifatida shakllanish yo'liga o'tgan O'zbekistonda hozirgi bosqichda Xalq ta'limi tizimiga, pedagogika faniga, yosh avlodda mustaqillik va faollikni, ishbilarmonlik va tadbirkorlikni shakllantirishga jiddiy e'tibor berilmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Barcha maktab fanlarida beriladigan ta'limning mazmuni davlat hujjatlarida, o'quv rejasida, o'quv dasturlari va darsliklarida aks etgan. Ana shu hujjatlar respublikadagi barcha maktablar uchun majburiydir.

O'quv rejasi. Maktabning o'quv rejasi maktabda o'rgatish uchun tanlangan o'quv predmetlarini, ularning ta'lim olish yo'llari bo'yicha taqsimlanishini, har bir predmetga ajratilgan soatlar miqdorini va shu soatlarning haftalarga bo'linishini belgilaydi. O'quv rejalari xalq ta'limi vazirligi tomonidan tuziladi va tasdiqlanadi hamda respublikadagi barcha maktablar uchun majburiy hisoblanadi. O'quv rejalari tuzishga predmetli o'qitish prinsipi asos bo'ladi. O'quv rejasi ta'limning mazmunini belgilaydigan eng muhim hujjat bo'lib, unda mazkur o'quv yurtida o'rganiladigan o'quv predmetlarining tarkibi, ularning o'quv yillari va haftalari bo'yicha taqsimlanishi hamda har bir o'quv predmeti uchun ajratilgan vaqtlar miqdori ana shularga muvofiq ifodalanadi.

O'quv rejasining tushuntirish xatida ikkita qoida yoritiladi: o'quv rejasining tuzilishi prinsiplari ta'lim mazmunining tarkibi va strukturasiga ta'sir etadigan, uni to'g'riyladigan omillardan biri sifatida ifodalanadi; ta'lim mazmunining, ta'lim konsepsiyasini aks ettiradigan hujjat sifatidagi o'quv rejasining vazifalarini kengaytirib turib, rejada va o'quv dasturlarida ta'lim mazmunining tarkibi va tuzilishini to'liq yoritib bo'lmaydi. O'quv rejasida o'quv predmetlarining yaxlit kontegratsiyalangan tizimi ikki marta: maktabdagi ta'limning dastlabki va oxirgi pog'onalarida, o'qitishning boshlang'ich va yakunlovchi bosqichlarida ifodalanadi. Maktabning o'rta zvenosida predmetlarni tabaqali o'rganish asosiy o'rin oladi. Ta'limning boshlang'ich bosqichida integratsiyalangan kurslar kiritilishining sababi bolalarda yaqqol tabaqalangan kurslarga qiziqish bo'lmasligi, ya'ni ana shu davrda ular dunyoni yaxlit bilishi va idrok etishidir.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchini bilimlarni o'zlashtirish jarayonining o'zi qiziqtiradi. Predmetni bilishga qiziqish aqliy faoliyatning murakkab shakllari rivojlanishiga va keyinchalik predmetlarning tavsiflanishiga bog'liq holda vujudga keladi. Amaliyotdan ko'rinadiki, yangi tipdagi maktablarni yaratish, ta'lim mazmunidan ortiqcha mafkuraviylashtirish va cheklashlarni chiqarib tashlash orqali ta'limdagi qoliqlarning barham topishi ancha tezlashmoqda. Lekin ta'lim jarayonining o'zini qayta qurish, o'qituvchi bilan o'quvchilar munosabatining uslublarini o'zgartirish natijalari yaxshi sezilmayotir.

Ta'lim-tarbiya jarayoni o'quv faoliyatining tarkibiy qismi hisoblanib, mazkur jarayonga ham integratsiya jarayonini tatbiq etish yetuk mutaxassis sifatida tayyorlanishi nazarda tutilgan talabalarning barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishishlari uchun sharoit yaratilishini ta'minlaydi. Biroq bunday sharoitning vujudga kelishi ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy subyekti va rahbari bo'lgan o'qituvchilarning integratsiya jarayoni mohiyatini anglash, ulardan pedagogik faoliyatni amalga oshirishda samarali foydalanish borasidagi ko'nikmalarni hosil qilish lozim. Fanlararo aloqadorlik prinsipiga amal qilish ta'lim tarbiya sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ma'lumki, predmetlararo aloqadorlik o'rganilayotgan obyektni har tomonlama chuqur o'rganishni ta'minlaydi. U pedagogikada uzviylik, predmetlararo aloqadorlik, o'zaro aloqadorlik va integrativ aloqadorlik darajalarida talqin etiladi.

Uzviylik – o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni asta sekinlik bilan kengayib, chuqurlashib, mukammaallashib borishini ko'zda tutadi.

Fanlararo aloqadorlik – o'zining mohiyatiga ko'ra keng tushuncha bo'lib, o'rganilayotgani obyektning turli jihatlarini. Xususiyatlarini har tomonlama ochib berilishini nazarda tutadi.

O'zaro aloqadorlik – mohiyatiga ko'ra ikki o'quv predmetlari orasidagi aloqadorlikni ya'ni birinchi o'quv fani bo'yicha o'zlashtirilgan bilim va ish-harakat usullarini ikkinchisida qo'llashni va aksincha qo'llanishini ifodalaydi.

Integrativ aloqadorlik esa nisbatan yuqori darajali aloqadorlik bo'lib, avval zikr etilganlaridan o'quv dasturiga maqsadga muvofiq kiritilganligi bilan farq qiladi va albatta uni ta'minlashni talab etadi. Natijada obyekt haqida tizimli mukammal bilim, ish harakat usullari shakllanishiga imkon yaratadi. Fanlararo aloqadorlik o'rnatish uchun o'quv materialni mazmuni va mantiqan, psixologik. Didaktik, metodik va boshqa jihatlardan tahlil etiladi. Pedagogik amaliyotda o'quv materialini mavzular bo'yicha va tarkibiy tahlil etish usullaridan keng foydalaniladi. O'quv materialini mavzular bo'yicha tahlil etish yo'li bilan turli o'quv predmetlarini qaysi mavzulari bir – biri bilan aloqadorligi yuzaki ravishda aniqlansa, tarkibiy tahlil etish orqali o'quv materialining tashkil etuvchi tushunchalari, dalillari, qonuniyatlari, hukm xulosalari, tasavvurlari orasidagi aloqadorlik o'rnatiladi. Aniqlangan predmetlararo aloqadorliklar sxematik jadval, verbal shakllarda qayd etiladi. Fanlararo aloqadorlikning qanday shaklda qayd etilishi undan foydalanuvchining imkoniyatlariga bog'liq. Fanlararo aloqadorlikni amalga joriy etish quyidagi muhim bosqichlardan iborat bo'lishi mumkin;

Maqsad qo'yib, Fanlararo aloqadorlikning mohiyati, amalga oshirish ketma – ketligi va ketligi va ko'lamini aniqlab olish. Mashg'ulotlar davomida Fanlararo aloqadorlikni bevosita amalga oshirish. Ko'zlangan maqsad bilan olingan natijani qiyoslab, xulosa chiqarish va istiqbol rejalari tuzish.

Tarbiya jarayoniga integratsiya jarayonini tatbiq etish o'qituvchilarning tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga nisbatan integratsiyalashdan iborat bo'lib, mazkur ishlar mazmunini shakllantirish birqadar murakkab jarayondir. Ta'lim jarayonida talabalarga muayyan o'quv fani to'g'risida ma'lumotlarni berishda vaqt hajmi hat'iy belgilab qo'yilgan, bunday holat o'quv faoliyatini integratsiyalash asosida tashkil etishni birqadar barqarorlashtirishga imkon bersa, tarbiya jarayoniga nisbatan bunga erishish murakkabroqdir. Binobarin, ta'lim jarayonining muayyan bosqichlarida talabalarda bir hator shaxsiy sifatlar shakllantiriladi. Ularni boyitish esa shaxs tarbiyasini uzluksiz davom ettirishni talab qiladi. O'quvchilarga integrallashgan ta'lim

berish uchun fanlarni eng muhim g'oyalarni tanlab, ularni o'quvchilarga mos holda tizimlashtirish kerak. Tizimlashgan materiallar boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabaqalashgan holda o'rgatilishini inobatga olish zarur. Integrativ materiallar quyidagi talablarga javob berishi kerak: ya'ni qiziqarli, ilmiy, o'quvchilar yosh xususiyati, psixofiziologiyasiga mos bo'lishi kerak. Integrativ materiallar-oddiy, sodda tilda yozilgan, tushunarli tarzda bayon etilishi zarur. Integrativ material-tarixiy, milliy, umuminsoniy xarakterga ega bo'lishi lozim. Tabiiy fanlarni integratsiyalab o'qitish quyidagicha bo'ladi:

1. Tayanch ta'lim
2. Integratsiyalashgan dars
3. Mavzulararo integratsiya
4. Fanlarning ichki integratsiyasi
5. Fanlararo bog'lanishdagi integratsiya
6. Vertikal va gorizontal bog'lanishdagi tabahalashgan fanlararo integratsiya
7. Modellashgan integratsiya
8. G'oyalar integratsiyasi (ham vertikal ham gorizontal)

O'quv rejalari tuzishda o'quvchilarning samarali o'zlashtirishlarini ta'minlash uchun auditoriya mashg'ulotlarini aniq tashkil etishni rejalashtirish bilan bir qatorda, auditoriyadan tashqarida o'tkaziladigan bir qancha o'quv-tarbiyaviy tadbirlarni tizimli ravishda tashkil etish ham mo'ljallanadi. Chunki o'quv-tarbiyaviy tadbirlar, pedagogik va boshqa amaliyotlar bevosita o'quv-tarbiyaviy jarayonning takomillashishiga, to'laqonli bo'lishiga yordamlashadi.

O'quv rejalari tuzishda bo'lg'usi o'qituvchilar pedagogik mahoratining oshib borishini ta'minlash yetakchi omillardan hisoblanadi, ya'ni bu sohani ta'minlaydigan fanlar guruhini yanada takomillashtirib, yangilab borish zarur bo'ladi. Chunki pedagogik jarayon, ta'lim-tarbiya jarayoni o'zgaruvchan bo'lib, hamisha yangi pedagogik, axborot, psixologik, metodik texnologiyalar bilan ta'minlab borishni nazarda tutadi. Integratsiyalashgan o'quv kurslarini joriy etish natijasida ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv materiallarini puxta o'zlashtirishlari, mustaqil fikr yuritish olishlari uchun qulay pedagogik muhit vujudga keltiriladi.

O'quvchilarga integrallashgan ta'lim berish uchun fanlarni eng muhim g'oyalarni tanlab, ularni o'quvchilarga mos holda tizimlashtirish kerak.

Tizimlashgan materiallar boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabaqalashgan holda o'rgatilishini inobatga olish zarur. Integrativ materiallar oddiy, sodda tilda yozilgan, tushunarli tarzda bayon etilishi zarur.

Fanlararo aloqadorlik o'rnatish uchun o'quv materialni mazmuni va mantiqan, psixologik. Didaktik, metodik va boshqa jihatlardan tahlil etiladi. Pedagogik amaliyotda o'quv materialini mavzular bo'yicha va tarkibiy tahlil etish usullaridan keng foydalaniladi. O'quv materialini mavzular bo'yicha tahlil etish yo'li bilan turli o'quv predmetlarini qaysi mavzulari bir – biri bilan aloqadorligi yuzaki ravishda aniqlansa, tarkibiy tahlil etish orqali o'quv materialining tashkil etuvchi tushunchalari, dalillari, qonuniyatlari, hukm xulosalari, tasavvurlari orasidagi aloqadorlik o'rnatiladi.

Xulosa. Aynan uzviylik asosida tashkil etilgan integratsiya biosferani ilmiy bilish, inson faoliyatini o'rganish, tinchlik uchun kurash bo'yicha global masalalarning yechimini topishda tabiiy fanlarning o'rnini samarali tarzda belgilab berish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva q. Ochilov M., K.Nazarov, S.Fuzailov, N.Bikbaeva «Boshlang'ich maktab darsliklarini yaratish mezonlari. T.: 1999.
2. Mavlonova R.A. Raxmonqulova N. "Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi" T.: Ili-Ziyo 2009 y.
3. Umumiy o'rta va o'rta maxsus kasb- hunar ta'limi jarayonida fanlararo uzviylikni ta'minlash muammolari respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi Toshkent – 2009 y.
4. «Ta'lim to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi qonuni. Barkamol avlod-
5. O'zbekiston kelajagining poydevori.-T.: 1998.21-b.
6. O'zbekiston Respublikasining «Boshlang'ich sinf tarbiya va sport to'g'risida» qonuni (Yangi taxrirda). 2000.